

Küresel Toplumlarda Zihniyet Tasarımı ve Kültürel Zeka/İrfan'ın Analizi

Dr. Kemal Yavuz ATAMAN*
Hukukçu, Araştırmacı, Türkiye

Özet

Toplumlar küreselleşmekte, çok kültürlü yapılara dönüşmekte, küreselleşme ise toplumları değiştirmektedir. İnsanlık, teknolojinin sağladığı imkanlarla, iletişim, etkileşim yoluyla gelişmektedir. Gelişmeyle beraber küresel sistem, yeryüzünün varlıklarını, kaynaklarını, inanç, düşünce ve sosyo-kültürel yapılarını baskı altına almakta, değerler üzerinde tekel oluşturmakta, sömürmekte, hatta imha etmektedir. Yaratılışa, varoluşa uygun toplumsal yapıların kurulması, yaşaması, sürdürülmesi gerekir. Küreselleşme gerçeğini dikkate alarak toplumsal düzeni sağlam, sürekli kılabilecek "Zihniyet Tasarımı" insanlığın ortak, zorunlu ihtiyacıdır. Tasarım, her şeyin dikkate alınarak özenle yapılması, benimsenmesidir. Zihniyet Tasarımı'nın Kültürel Zeka ile düşünülmesi, programlanması, kurgulanması hayata yansımaya değerlidir. Kültürel Zeka küreselleşmenin zorunlu kıldığı, muhtaç olduğu bir düşünme eylemidir. İnsanlık, çok kültürlü, çok hukuklu, çok kimlikli olarak birlikte yaşamının, çoklu aidiyetin olağan hale geldiği ciddi bir dönemden, süreçten geçmektedir. Farklılıkların anlaşılması, hissedilmesi, yönetilmesi, eşit, adil, insafli bir anlayışın tasarımıyla, "Kültürel Zeka" maharetiyle mümkündür. Kültürel Zeka küresel şirketler ve çok kültürlü işletmelerde IQ ve EQ yanında, bilim adamlarının, yöneticilerin uyguladığı son zamanların yükselen, önemli bir yönetim aracıdır. Kültürel Zeka'nın İslam Medeniyeti ve Kültüründe karşılığı ise "irfan" dır. Tarihte diğer toplum ve medeniyetlerle birlikte yaşamayı adaletle, liyakatle sağlayan İslam Devlet ve Medeniyetleri "irfan" ile "tasarım"ı hakkıyla sağlamış, toplumları "imar" etmişlerdir. Mazisiyle zengin bir müktesebata sahip müslümanların insani değerlere dayanarak, yeryüzünün ihtiyaçlarını görerek, kıymetlerini koruyarak ortak bilgi ve tecrübelerini kullanmaları asli, manevi görevlerindedir. Kültürel Zeka/İrfan ile Zihniyet Tasarımı, toplumların birikimleri ve kabiliyetleriyle müştereken geliştirilmelidir. Bu insani bir sorumluluktur.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Toplum, Zihniyet, Kültür, Zeka

Küresel Toplumlarda Zihniyet Tasarımı ve Kültürel Zeka/İrfan'ın Analizi

Abstract

Societies are globalizing, transforming into multicultural structures, and globalization is changing societies. Humanity develops through communication and interaction with the opportunities provided by technology. Along with the development, the global system puts the earth's assets, resources, belief, thought and socio-cultural structures under pressure, creates a monopoly on values, exploits and even destroys them. It is necessary to establish, live and maintain social structures suitable for creation and existence. Considering the reality of globalization, the "Mindset Design" that will make the social order solid and permanent is the common and compulsory need of humanity. Design is the careful design and adoption of everything. Mindset Design should be thought, programmed, and fictionalized with Cultural Intelligence and reflected in life, it is very important. Cultural Intelligence is an act of thinking that globalization necessitates and needs. Humanity is going through a serious period, a process in which multicultural, multi-legal, multi-identity coexistence and multi-belonging have become commonplace. Understanding, feeling and managing the differences is possible with the design of an equal, fair and fair understanding and with the skill of "Cultural Intelligence". Cultural Intelligence is a rising and important management tool applied by scientists and managers, as well as IQ and EQ in global companies and multicultural enterprises.

The equivalent of Cultural Intelligence in Islamic Civilization and Culture is "lore". The Islamic States and Civilizations, which have ensured to live together with other societies and civilizations with justice and merit in history, have duly provided "design" with "lore" and "reconstructed" societies. It is one of the primary and spiritual duties of Muslims, who have a rich past, to use their common knowledge and experience, relying on human values, seeing the needs of the world, preserving their values. Cultural Intelligence/Wisdom and Mentality Design should be developed jointly with the knowledge and capabilities of societies. This is a human responsibility.

Keywords: Globalization, Society, Culture, Intelligence, Mentality

1. Giriş

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya yeni ve hızlı bir döneme girmiştir. Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda geniş çaplı değişimler yaşanmıştır. Bu gelişmeler tüm insanlığı, toplumları, ülkeleri etkisi altına almıştır. Sanayi devrimi, ikinci dünya savaşı, Amerika Birleşik Devletlerinin etkinliği, dünyanın iki kutuplu hale gelmesi, birçok sömürge devletin bağımsızlığını kazanması, Uluslar arası örgütlerin teşekkülü, Avrupa Birliğinin kurulması ve sınırlarının genişlemesi, Berlin duvarının yıkılması, Sovyet Bloğunun dağılması, dünyanın kapsamlı bir değişime sevk etmiştir. Üretim, tüketim süreçlerinin değişmesi, sermayenin, çok uluslu şirketlerin yayılması, liberal kapitalizmin yaygın, baskın, tekelci gücüyle ülkeleri kuşatması, küresel şirketlerin devletleri üzerinde egemenliği, teknolojinin büyük gelişmeler kaydetmesi toplumları değiştirmeye başlamıştır.

Çok kültürlü yaşamın tabii hale gelmesiyle sosyo-kültürel değerler küresel sistemin araçlarıyla dönüşümle karşı karşıya kalmakta, baş döndürücü gelişmeler toplumsal yapıları temelinden etkilemektedir. Ekonomik güç merkezleri devletlerin egemenlik alanlarını sınırlarken, siyasi yapıları kapsamına almaya çalışmaktadır. Küresel sistem her toplumun zihniyet yapısını, kodlarını, sosyo-kültürel genlerini tek tipleştirmeye çalışmaktadırlar.

Küreselleşme liberal kapitalizmin yeni bir sürümüdür. Bu sürecin kaynağı ise batı medeniyeti ve kültürüdür. Bu zihniyet, bir taraftan hıristiyanlığa, diğer taraftan aydınlanmaya, modernizme dayanır. Bilahare ve küreselleşme sürecinde Amerikan değerlerine zihniyetin yegane amacı, küresel şirketlerin hakimiyetinde dünyayı yönetmek, kaynakları, pazarı kontrol etmek, kazanmak, çıkar sağlamak üzerinedir. Bu amaca ulaşmak için ise küresel sistem, ölçsüz, kaygısız, kuralsız bir biçimde toplumsal değerleri istismar etmektedir.

Her milletin halkın zihniyet inşası o toplumun kültüründen ve inançlarından beslenir, ilham alır. Esas itibarıyla toplumların dengesi insan unsurunun aidiyet duyduğu değerlere dayanır, onlardan teşekkül eder, güç alır. Küreselleşme ile toplumsal zihniyetin temelleri yıpranırken, küresel yeni bir toplum anlayışı ortaya çıkmaktadır. Çok kültürlülük, bir arada yaşama yeni dünyanın vazgeçilmez bir gerçeği haline gelmiştir. Bir taraftan toplumsal değerleri korumak, diğer taraftan farklı kültürlerle birlikte yaşamak zorunluluğu insanlığın karşısına duran bir gerçektir. Sonuç olarak, toplumlar artıları ve eksileri ile küreselleşmektedir. Küresel şirketler ulus aşırı yapılanmalarında farklı din, ırk, dil, renk, coğrafya, kültüre ait çalışanları yönetmek, müşterilerle ilişkileri yürütebilmek çok kültürlü yapıların, farklılıkların sevk ve idaresinde kültürel zeka ile yönetim stratejilerini geliştirmişler, uygulamaktadırlar. Bu özelliklere sahip kişilerin küresel şirketlerin yönetiminde asli ve aktif rol almalarını sağlamaktadırlar.

Dünyanın geldiği bu süreçte kültürel zeka ile farklılıkların yönetilmesi kadar, toplumsal zihniyet tasarımı üzerinde çalışmanın eş zamanlı zorunluluğu ihtiyaçtır. Zira toplumun sağlığı, zindeliği, devamlılığı bakımından din, inanç, vatan, tarih gibi değerlerinin, aile, komşuluk, akrabalık, dostluk, arkadaşlık, dayanışma, yardımlaşma yapılarının, ilişkiler ağının, kültür, edebiyat, sanat gibi varlıklarının korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, güncellenmesi gerekir. Bu durumda eş güdümlü, yeni ve güncel toplumsal zihniyet tasarımı kültürel zeka ile sağlanabilir. Kültürel zekanın İslam kültüründe karşılığı irfandır. Tarihte toplumsal zihniyetin inşası bakımında İslam Medeniyeti ve Devletleri başarılı örnekleri ihtiva ederler. Çok kültürlü müslüman devletler, kendi toplum yapılarını korudukları geliştirdikleri gibi, bünyelerinde yaşayan farklı kültürel aidiyeti olan tebalarını ve değerlerini de koruma altına almışlardır. Dolayısıyla gerek küresel şirketlerin örnek alınabilecek uygulamaları, gerekse özellikle ve önemle dikkate alınabilecek İslam Medeniyetinin ve devletlerinin başarılı uygulamaları küresel toplumlarda kültürel/ irfani zeka ile zihniyet tasarımına ışık tutabilir, ilham kaynağı olabilir.

Bu çalışmada küreselleşmeye, etkilerine, kaynağına, dayandığı kültürel değerlere işaret edildikten sonra, toplumların küreselleştikleri gerçeği karşısında toplumsal zihniyet

tasarımına olan ihtiyaç, bu tasarımın oluşumunda kültürel zeka/ irfanın önemi, konumu ve işlevi ile ilgili analizler yapılacaktır.

2. Küreselleşme ve Zihniyeti

Küreselleşme çok boyutlu ve çift yönlü bir işleve sahiptir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra kişi, toplum ve devletler üzerinde, sermayenin gücü ve teknolojinin sunduğu araçların devreye girmesiyle etkisini artırmaya başlamıştır (Friedman, 2000: 18-19). İnsanlık bir taraftan tarihin ilimde, teknolojiye en önemli ilerleme ve gelişmelerini yaşamaktadır. İnsanlar, toplumlar, devletler ve kültürlerarası etkileşim yüksek düzeyde seyretmektedir. Diğer taraftan ise küresel şirketlerin ölçü, hukuk, kural tanımayan egemenliği baskısı ve hatta sömürüsü dayatılmaktadır. Sovyet Bloğunun dağılmasıyla birlikte liberal kapitalizm güçlü sermaye kuruluşları, dinamik, atak yapısıyla, siyasetiyle dünyanın her yerine nüfuz etmeye yönelmiştir. Uluslar arası olaylar ve gelişmelerle dünya karmaşık bir sürece yönelmiştir (Keyman, 2006: 6).

İnsanın, malın, hizmetin, ürünün, teknolojinin, hizmetin, bilginin hareketi, sınırları aşması ile toplumlar arasında dolaşımı ile etkileşim, bağlantı, bağımlılık, yoğunlaşmanın kapsamı genişlemeye başlamıştır. Siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel bütün alanlarda küreselleşme etkisini, varlığını göstermektedir. Bu yönüyle bakınca küreselleşme tek değil, çoklu, karmaşık bir süreçtir (Giddens, 2010: 678, Giddens, 2000: 25). Ulaşım ve iletişimin hız kazanması, yaygınlaşması, internetin, dijital ağların her alana yayılması, zaman-mekân yakınlaşmasını sağlamıştır (Korkmaz - Osmanoğlu, 2019: 955). Sosyal münasebetlerin artması, sosyokültürel değerlerin değişime uğraması dikkate alındığında toplumların hayatı kendi dışından aktörlerin uzak merkezlerden aldıkları kararları tarafından belirlenmekte, bir şekilde toplumlara müdahale edilmektedir (Heywood, 2007: 398). Bu bakımdan küreselleşmenin bir zihniyet değişimi olduğu görülmektedir. Küreselleşmenin zihniyeti liberal kapitalizmdir. Sanayi (endüstriyel) kapitalizmi, iletişim (enformasyonel) ve uluslararası enternasyonal kapitalizme yerini devretmiştir. Küresel sistemin elinde olan bu yeni sürüm sistem ise neoliberalizm, vahşi kapitalizmdir (Bozkurt, 2000: 19). Küresel kapitalist sisteme neoemperyalizm, neokolonyalizm de denilmektedir (Koray, 2005: 12).

Küreselleşme Batı medeniyeti ve kültürüne dayanmaktadır. Kapitalizmin Hıristiyanlıktan güç almış, daha sonra ise aydınlanma dönemi ile değişmeye başlamıştır. Aydınlanma düşünürleri insanın egosunu öne alarak özgürleştirmeye yönelmişlerdir. Aydınlanmaya dayanan pozitivist felsefe akıllı temel alan, onu ilahlaştırıcı bilim anlayışını öncelemiştir. Bu düşünceye dayalı modern Batı medeniyeti din dışı bir zihniyeti inşa etmiştir. Hıristiyanlık ise seküler hale gelmiş, getirilmiştir. Sonuçta, modern Batı medeniyeti bilimi sadece akılla sınırlı tutarak modern paganizm inancını temellendirmiştir. Küreselleşmeyi doğuran, taşıyan, geliştiren, liberal-kapitalist, materyalist yapı Batı toplumlarında hakim düşünce ve belirleyici güç olmuştur (Şimşek, 2008: 256-257).

Küreselleşme zihniyeti, Amerikan merkezli bir gücün, kaynağını pozitivist felsefe, din dışı felsefeden alan, liberal-kapitalist ilkelere dayanmıştır. Amerikan değerlerine odaklanmış, Amerika eliyle siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve göreceli ahlaki çizgileri taşıyan dünyayı tek başına ve tek tipleştirilmeye çalışan bir sistem ortaya çıkmıştır (Şimşek, 2008: 258).

Küresel şirketler güçlü sermaye yapıları, uluslar arası kuruluşlar üzerinde belirleyici etkileri, teknolojik yatırımları, enerji kaynakları üzerinde hakimiyetleri, üretim, dağıtım ağlarını ele geçirmeleri sayesinde dünyanın her yerinde çok geniş bir sistem kurmuşlardır. İnternetin gelişmesi, yaygınlaşması, iletişim şirketlerinin kapsamlı, etkinliği ile bu sistem devleşmiştir. Dijital ağlara bağımlılıkla, insanlığı tek tipleştiren, tek kültüre, tek ekonomiye, tek düşünceye, tek felsefeye bağlayan süreç küreselleşme ile zorlanmakta, dayatılmaktadır. Bireyin, bencilliğin öne çıktığı, göreceli özgürlükle kalıcı, dijital köleliğin, yalnızlığın, kaygının, korkunun ve bağımlılığın egemen, baskın olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Aslında birey

edilgen, çekingen, kalabalıklar içinde yalnız zayıf bir varlık haline gelmektedir (Yıldız ve Demir,2015:2.).Bir tarafta tekel, çok üreten, çok kazanan, kural tanımayan, hırslı bir sistem ortaya çıkmıştır. Hazza, hıza, tüketime bağımlı, zihni işlevleri daraltılmış, kısıtlanmış, sınırlanmış insanlar adeta güdümlü bir kitle, yığın şekline sokulmaya çalışılmaktadır. Maddeyi öne alan bir anlayış hakimdir. İnsan tükettiğiyle varlık ve anlam kazanmaktadır (Ceyhan, 2015: 222). Küreselleşme zihniyeti bireyi öne alan, toplumu feda eden bir düşünceye dayanmaktadır (Şimşek, 2008: 276).

Toplumların değiştirildiği bu süreçte din, milliyet, inanç, ahlak, gelenek, görenek, örf, adet, yrut sevgisi gibi sosyo-kültürel değerler, kimlik, kişilik, aile, akrabalık, komşuluk, dostluk, arkadaşlık, yardımlaşma, dayanışma gibi sosyal bağlantılar, aidiyetler, yapılar yıpratılmaktadır. Toplumsal zihniyetin oluşumunda bu değer ve yapıların yerleri, önemleri giderek azalmaktadır. Zira küreselleşmenin başat güçleri olan şirketler kazanmak, büyümekten başka düşünceleri taşımadıkları için ahlaki bozulma, çözülme gibi kaygıları da yoktur (Dikkaya - Deniz, 2006: 74). İnsan toplum dengesi bozulmaktadır. Bireyleştirilen insanın toplumsal kişiliği, kimliği ve toplum güçsüz hale gelmektedir (Şimşek, 2008:276) Küresel sistem toplumun kültürünü ve zihniyetini temelinden değiştirmekte, başka bir mecraaya aktarmaktadır. Yaşam felsefesi, tarzı, şekli, kültürü ve gelecek düşüncesi tamamen din dışı, materyalist, bencil çıkarıcı, hazzcı, ahlaki zafiyetlere dayalı küreselleşmenin zihniyet tasarımı varoluşa, yaratılışa da aykırıdır.

3. Toplumsal Zihniyet Tasarımı Ve Kültür

İnsanlık bir çok safhadan geçmekte, gelişmeler, değişmeler, dönüşümler yaşanmaktadır. Evrenin, yeryüzünün yaratılışı ile insanın yaratılış ve varoluş gerçeği arasında bir denge ve bağ vardır. Yeryüzünün düzeni, kadim, köklü, hak değerler sistemi ve yapılar üzerine hayatîyet ve süreklilik kazanır. Bu dengenin ve bağın bozulduğu, ihlal edildiği süreç ve dönemlerde insanlık büyük sorunlar, buhranlar, bunalımlar yaşamıştır Kavga, kargaşa, savaş, çatışma, soykırım, göç gibi tafefisi güç yaralar açılmış, bedelleri ağır olmuş, bir çok toplum uzun yıllar acılar çekmiştir. Kadim dönemlerde Peygamberler toplumsal düzeni bozan aktör, unsur, inanç ve düşüncelerle mücadele ederek, anlayışları yıkarak insanlığın tekrar tabii bir mecraaya, İlahi vahye uygun bir sürece girmesine vesile olmuşlar, toplumsal zihniyeti yeniden ve hak üzere inşaa etmişlerdir (Kara, 2018: 21).

4. Zihniyet ve Kültür Nedir?

İnsan ve toplum dengesi, sosyokültürel değerlere dayalı, madde-mana birlikteliği toplumsal zihniyetin inşası için temel bir ilkedir, gereklidir. Toplumsal yapılar zihniyet inşası, değerler ve kültürle korunabilir, yaşayabilir. Zihniyet, insan zihninin yansımasıdır, tavrıdır. Kişinin ve toplumun düşüncesini bu zihniyet yönetir. İnsanın zihniyeti de yaşadığı toplumdan ayrı düşünülemez, yaşadığı toplumla kişi arasında sıkı bir bağ vardır Zihniyet kişiyi ait olduğu topluma, topluluğa bağlayan, şahsiyetin oluşmasında en temel unsurdur. Zihniyetlerin kökeninde benimsenmiş, kabullenilmiş değerler yer alır, Dolayısıyla insanın dünya görüşü, hayat felsefesi bu değerler üzerine bina edilir. İnsanların söylemlerinde ve davranışlarında bu zihniyet görülür (Öner, 1969: 84-91). Zihniyet dünya görüşü, bakış açısı, kabuller ve tercihlerdir (Ülgener 1983:9).Zihniyet “zihin faaliyette iken içinde bulunduğu ortam” diye” ifade edebilir (Öner 2005:145). Kişi “varlık”a hep bu bakış açısından yaklaşır. Zihniyet, genel olarak bir toplumun kendisini, çevresini bir algılama şeklidir (Şimşek, 2008: 273). Zihniyet, “insanların benimsedikleri hareket ve davranış normlarının, söz ve deyim halinde ve çoğu kere telkin yollu açıklanışı, bir bakıma genel de hepsi de belli bir bakış açısından bütünleşmiş haliyle sürdürülen değer hükümleri, tercih ve eğilimler toplamıdır” (Ülgener,1983: 19).

Zihniyetin kaynağı değerler ve kültürlerdir. Bu bakımdan farklı kültürlerden farklı zihniyetler ortaya çıkar (Öner, 1969: 91)

Küreselleşme döneminde bir zihniyet inşasından önce bir zihniyet tasarımı önem kazanmaktadır. Hızlı, akışkan süreçte zihniyet tasarımının yerel ve küresel gelişmeler, değerler, geçmiş ve gelecek analizleriyle düşünülmesi gerekir. Değişimin etkisi, kapsamı, gücü dikkate alınarak, dinamik, işlevsel bir zihniyet tasarımı ihtiyaçtır. Tasarım, üretim için bütün unsurların, şartların, imkanların dikkate alınmasıdır. Toplumsal zihniyet tasarımı toplumun kültürel değerlerine dayanmalıdır. Kültürel seviyenin yüksekliği ile toplumun gelişmesi doğru orantılıdır. Siyasi, ekonomik, kültürel ve eğitimle ilgili başarılar zihniyete, kültür siyasetine bağlıdır (Öner, 1969: 92). Kültür bir toplumun maddi ve manevi değerleri ölçüleri ile oluşan, kişinin davranışlarına yön veren bir bütündür. Toplumda hasıl olan her türlü bilgi yaşam tarzı alışkanlıklar, zihniyet dünya görüşü, değer yargıları, zihniyet kültürün kapsama alanına girmektedir (Turhan, 1997: 42-43). Kültür toplumun yaşama tarzıdır. Türk toplumun kültürel yapısını şekillendiren, damga vuran, belirleyen manevi yapısı, dindir. Kültür toplumsal değerleri ve ahlak anlayışını da nesilden nesile taşıyan bir araçtır (Şimşek:2008: 267). Bu bakımdan kültür, din, zihniyet arasında sarsılmaz ve zorunlu bir ilişki vardır.

Batı Medeniyetinin maddeci, modern paganist, akli ilahlaştırıcı düşüncesine dayanan küreselleşme karşısında vahye, akl-ı selime bağlı, üstün kültür bağlamında zihniyet tasarımı toplum için gereklidir. Üstün kültür, üstün değerler, üstün kişilik, üstün toplum ancak bu şekilde tasarlanarak inşa edilebilir. Küreselleşme ile çok kültürlü ve birlikte yaşama dünyanın her yerinde doğal bir yaşama tarzı olmaktadır (Yılmaz, M., 2017: 229). Farklı inanç, dil, din, kültür aidiyetleri olanlar her yerde, her konuda birlikte yaşamakta, iş ve işbirliği yapmaktadırlar. Ayrıca çok kimlikli, kültürlü aidiyetler çok hukuklu bir düzeni de zorunlu kılmaktadır (Shahatov, 2019: 323). Toplumsal kişilik, kültür, zihniyet ve ahlak etkileşimi ile sağlanabilir. İnsanların ilişkilerini düzenleyen unsurlar her toplumun asırlar boyunca oluşan kültürel değerleri, özellikleridir (Sinanoğlu, 2015: 215). Küresel gelişmeler, olumlu açılımlar, insanları tanıma, tanışma, bilme ile birlikte dini milli, toplumsal, yerel değerleri koruyacak bir zihniyet tasarımının analizleri projeksiyonları yapılabilir. Bir arada yaşamak insanların seçimi olmasa da ihtiyaçları gidermek için zorunludur, fitratın gereğidir (Tepe,2007:13). Küresel topluma doğru giderken kültürünü, değerlerini koruyan, geliştiren, insanın iç ve dış dünyasını imar eden bir zihniyet tasarımı toplumun dengesini, sağlığını, canlılığını ve sürekliliğini temin edebilir. Maddi ve manevi yönden güçlü olan toplumlar sağlıklı milletin yapısını oluştururlar. Toplumun manevi değerlerinin kişilere yansması gerekir (Kala, 2019: 181).

5. Kültürel Zekanın Önemi Ve İrfan

Zekâ, düşünebilmeyi kendini ifade edebilmeyi sağlayan, insanın düşünme, akıl yürütme, gerçekleri algılama, soyutlama ve sonuç çıkarma yetenekleri, dirayet, feraset olarak tanımlanmaktadır. Zeka, zihni işlevleri uyumlu bir şekilde kullanabilme, yeni durumlara uyma yeteneklerinin toplamı, ortama uyma olarak da ifade edilmiştir (İbiş, 2018:23).

Sosyal Bilimlerde zeka çeşitleri çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır.

- IQ | (Intelligence Quotient) | Mantıksal Zekâ
- EQ | (Emotional Quotient) | Duygusal Zekâ
- SQ | (Spiritual Quotient) | Ruhsal Zekâ
- CQ (Cultural Quotient) Kültürel Zeka

- CQ | (Creative Quotient) | Yaratıcı Zekâ
- AQ | (Adversity Quotient) | Zorluklarla Baş Etme Zekâsı
- PQ | (Professional Quotient) | Profesyonel Zekâ
- MQ | (Marketing Quotient) | Pazarlama Zekâsı

Sosyal bilimler, bilişsel zeka, duygusal zekanın dışında kültürel zekayı da keşfetmiş bulunmaktadır(Yeşil, 2009:122). Kültürel zeka küreselleşme sürecinde sıkça anılan bir kavram ve olgudur. Küreselleşme ile ortaya çıkan kültürel zeka, çağımız insanının kazanması gereken bir beceri denilmektedir. Kültürel zekanın bir çok tanımı vardır. En genel anlamda, kişisel bir yetkinlik ve yeterlilikle farklı kültürde olan kişilerin davranışlarını anlamlandırmak, olayları, sorunları doğru sebeplere dayandırarak çözebilmek yeteneğidir. Bu bakımdan çok kültürlü yerlerde kişilerin, empati yoluyla birbirlerini anlamaları, huzurlu yaşamaları, uyum sağlamaları açısından kültürel zekanın önemi ortaya çıkmaktadır (İbiş, 2018:20). Küreselleşme farklılıkları bir araya getiren, çoğulcu bir dinamizmi bünyesinde taşımaktadır. Sosyo-kültürel farklılıklarlar, zorluklar, çatışmalar da bu süreçte içiçedir (Mercan, 2016: 2-3). Kültürel zeka çok kültürlü ortamlarda farklı kültürler arasında, farklılıkları yönetmek amacıyla iletişim kurma kabiliyeti, kültürlerarası farklılıkları yönetme sanatıdır. Kültürel farklılıkları yönetmede alternatif bir strateji olarak ele alınmaktadır(Yeşil, 2009: 119). Küreselleşme sürecinde küresel şirketlerin dünyanın her yeri ile olan ilişkileri, çok kültürlü insan kaynaklarıyla ilişkileri sebebiyle yönetim tarzlarında yenilikçi metotları uygulamaya başlamışlardır. Kültürel zekanın insan ve toplulukları yönetmede önemi ve başarısı tarihi gerçektir. Sosyal bilimler, bilişsel zeka, duygusal zekanın dışında kültürel zekayı da keşfetmiş bulunmaktadır. Bir işyerinde farklı kültürlere mensup insanları yönetmekte yaşanan zorlukları aşmak, verimi artırmak için yöneticiler ve bilim adamları kültürel zeka üzerine çalışmalar yapmaktadırlar (Yeşil, 2009:122). Kültürel zeka seviyesi yüksek olan kişiler kültürlerarası ilişkileri, irtibatları geliştirmekte daha başarılı olabilmektedirler (Okay, 2015,s.1).

Kültürün İslam’da karşılığı ise irfandır. Mahmud Esad Coşan’a göre “irfan” kök olarak arefe’den gelmektedir.İrfan, anlama, bilme, kuvvetli sezme, sezış manasına gelmektedir. Arif, “bilen”, irfan sahibi izzetli kimsedir. Kavram olarak “arif” Allah (c. c.)’ı çok iyi bilen kimsedir (Ataman,2020:237). İrfan marifetle aynı anlamı taşımaktadır (Uludağ,DİA) Cemil Meriç’e göre de kültürün karşılığı “irfan” dır (Kaya, 2020:404).

6. Kültürel/İrfani Zeka bakımından İslam Tarihinden Bazı Örnekler

İslam medeniyeti ve devletlerinin kuruluş, büyüme, gelişmelerinde irfanın,ariflerin çok büyük yeri vardır. Kültürel/ irfani zekanın maharetiyle farklı kültürler, toplumlar arasında sağlıklı, sağlam, hak, insaf ve adalet zemininde münasebetler, işbirliği tesis edilmiştir. Çok kültürlü ve birlikte yaşamının tesisinde kültürel/irfani zeka belirleyici ve yönlendirici olmuştur İslam öncesi Mekke’ye gelenlerin emniyet altına alınması, zulüm ve tecavüzlerden korunması için Hz. Peygamber (SAV) ‘in dahil olduğu Mekke’de Hılful Fudul (Erdemliler İttifakı) irfani bir duruş, hal ve tavidir (Dülber, 2017: 351). Medine Sözleşmesi, birlikte yaşamının tarihe geçen ilk yazılı, hukuki ve kültürel/irfani zeka ile hazırlanmış metnidir (Atçeken, 2009: 50). Veda Hutbesi de bu bağlamda, insanlığa yönelik bir duyuru ve çağrıdır.

Maveraünnehir,Hindistan, Endülüs, Horasan, Anadolu, Kafkasya, Avrupa ve Afrika’ya ulaşan müslümanlar farklı topluluklarla, kültürlerle yüzyıllarca kültürel /irfani zekanın maharetiyle birlikte yaşamışlardır. Osmanlı Devleti bunun en son ve gelişmiş örneğidir (Ataman, 2020: 205-206). Büyük İslam alimlerinin görüşleri, eserleri, çağrılarını irfani zekanın bir sonucudur "Her kim bu kapıya gelirse ekmeğini verin, inancını sormayın; zira Allah'ın katında ruh

taşımaya layık olan herkes, elbette Ebu'l-Hasan'ın sofrasında ekmek yemeğe layıktır.” diyen Ebu'l-Hasan Harakânî'nin “çoklukta birlik” öğretisi kültürel /irfani zeka ile söylenen, Selçuklu medeniyetinin belirleyici vasfı olmuştur (Berberoğlu, 2014: 109). Osmanlı'nın manevi kurucusu Hz. Mevlana Celaleddin Rumi'dir (Coşan, 1992: 3). Hz. Mevlana'ya ait Mesnevi farklılıklarla birlikte yaşama felsefesini, zihniyetini topluma özellikle Mesnevi ile yerleştirmiştir (Öngören, R., 2007: 50).

Endülüs'te Müslüman, Hıristiyan, Museviler birlikte yaşamışlar, bu birliktelik Avrupa'nın Rönesans'ına öncülük yapmıştır (Coşan, 2018: 206). Endülüs Müslümanları farklılıkları kültürel/irfani zeka ile başarılı bir şekilde yönetmişlerdir. Endülüs'te Hıristiyan teba kiliselerinde ibadetlerini yapmışlar, toplumda örf ve adetlerini sürdürmüşlerdir. Mahkemelerde, devlet kurumlarında, üniversitelerde, ticaret hayatında birinci sınıf insan muamelesi görmüşlerdir (Özdemir, M., 1992: 203-238). Bir çok müslüman devlet başkanının fermanları da kültürel / irfani zeka kapsamında birlikte yaşama, farklılıkları yönetmek açısından açık delillerdir. İslam fihhi /hukuku ile ahlak/tasavvuf birlikteliği kültürel/irfani zeka ile İslam Devlet/toplum yapılarına hakim bir zihniyet olduğunda İslam Medeniyetleri diğer medeniyetlerle daha kolay imtizaç etmiştir. Böylece birçok coğrafyada farklılıklarla birlikte yaşama asırlar boyu sürmüştür. İslam toplumları kültürel/irfani zeka ile zihniyet inşa etmişler, başarılı örnekleri tarihe kayıt düşürmüşlerdir. Müslümanlar “biz” diyerek, insanları kuşatarak, çoğulcu, katılımcı, çok kültürlü toplumları, devletleri ve medeniyeti maharetle kurmuşlardır (Şentürk, 2016: 112). Bir çok müslüman devlet başkanının fermanları da kültürel / irfani zeka kapsamında birlikte yaşama, farklılıkları yönetmede delillerdir. Bu örnekler, metinler, yaşam pratikleri küreselleşme sürecinde, çağa uygun ilham verici kaynaklar olabilir. Bu örneklerin temelinde hak, hukuk, insaf, adalet, hoşgörü, sevgi, saygı, fırsat eşitliği gibi her topluluk için teminat altına alınmış ilkeler, değerler, kurallar vardır. Mesela Endülüs Emevi Devletinde bir arada yaşamının çok sağlam hukuki düzenlemelere bağlandığı görülmektedir. Tüm dini ve etnik toplulukların hakları ve vazifeleri ayrı ayrı tayin edilmiştir. İslam Hukuku /Fihhi bu bakımdan büyük önem taşımaktadır (Şentürk, 2016: 156). İslam fihhi /hukuku ile ahlak/tasavvuf ikilisi bir arada yapılandığında kültürel/irfani zeka alan bulmuştur. İslam Medeniyetleri diğer medeniyetlerle daha kolay imtizaç etmiş, farklılıklarla birlikte yaşama asırlarca sürmüştür. Küreselleşme çağında hukuk/ahlak dengesi yine insanlığın barışı, huzuru, esenliği için toplumsal zihniyet tasarımı öncelik teşkil edebilir. Küresel toplumların zihniyet tasarımı hukuk/ahlak dengesinin yer almasıyla küreselleşme sürecinde farklı kültürler, guruplar adil, makul, ortak akıl, kolektif şuur düzleminde buluşabilirler.

Sonuç

Küreselleşmenin insanlar, toplumlar, devletler, kültürlerarası bir gerçektir. Bu süreçte çok kültürlü ve birlikte yaşamın en geniş, kapsamlı, etkin ve işlevsel yaşandığı görülmektedir. Dijital mecralar ve araçlarla bu etkileşimin çok daha yaygın ve hacimli cereyan ettiği bilinmektedir. Haliyle toplumlar küreselleşmekte, etkilenmekte, toplumsal değerler değişime uğramaktadır. Küresel şirketler tek düze, tek kültür, tek tipleştirme dayatması ile insanlığın değerlerini tahrip ettikçe daha büyük tehlikeler ile toplumlar karşı karşıya kalabilir.

Dolayısıyla kültürlerarası tanıma, davranışları ölçme, değerlendirme, olayların sebeplerini tespit etme, karşılıklı ilişkileri tanzim etme açısından kültürel/irfani zekanın daha çok önemli ve ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle toplumun dışarıdan gelen dalgalara, dayatmalara, etkilere karşı kendi sosyal ve kültürel değerlerini koruması, toplumsal yapısını güçlü tutması gerekir. Bunun için de toplumsal temel değerleri koruyarak kültürel /irfani zeka ile toplumsal zihniyet tasarımı çözüm olabilir.

Batının madde anlayışına karşı, inancın merkezde olduğu, maddi, manevi değerleri, bireyi/kişiyi, toplumu birlikte ele alan toplumsal zihniyet tasarımı yapılabilir.

Bu tasarım toplumun dinini, dilini,ahlakını, vatan, toprak, millet, halk sevgisini, tüm sosyo-kültürel değerlerini,aidiyet, kimlik ve toplumsal kişiliğini pekiştiren, geliştiren düzeyde yapılabilir. Tasarım,aynı zamanda farklı kültürlerle de birlikte yaşamayı temin edecek içerik ve yöntemleri bünyesinde taşıyabilir. Bu denge sadece Türkiye ve İslam Ülkeleri için değil, bütün insanlık için geliştirilebilir, dünyaya sunulabilir. Batıda Endülüs Emevi Devleti, Doğu-Batı Arasında Osmanlı, diğer Müslüman Türk Devletleri, tarihi ve zengin birikimiyle, yaşamışlıklarıyla örnek alınabilir, ilham kaynağı olabilir, yol gösterebilir.

Birlikte yaşama, çok kültürlülük konularında hukuki düzenlemeleri, başarılı uygulamaları görülen Batılı ve diğer ülkelerin sağlıklı, istikrarlı, olumlu yapılanmaları da elbette dikkate alınabilir. Küresel şirketlerin çok kültürlü unsurlara karşı geliştirdiği, başarılı olduğu kültürel zeka ile yönetim ilkeleri, şekilleri de bu açıdan son derece önemli olduğu için yol gösterici ve rehber olabilir. Kültürel/ irfani zeka ile küresel toplumların zihniyet tasarımı insanlığın bugünü ve geleceği için ümit verici bir düzenlemeyi ortaya çıkarabilir. İşbirliğine, ortak akla, paylaşımına açık düşünceler,çalışmalar, yapılacak projeler, tasarımlar küresel çağın birikimi haline gelebilir.

Kaynakça

Açıkgöz, Özkan. Toplumsal Zihniyet Olgusu Ve İktisadi Gelişme İle İlgisi, Journal Of Economy Culture And Society,Yıl 2005, Cilt 0, Sayı 32, 91 - 123

Ataman, Kemal Yavuz. Küreselleşmenin Sosyokültürel Düşünce Yapısının Analizi Ve Türkiye, Basılmamış Doktora Tezi Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sakarya, 2020.

Atçeken, İsmail Hakkı. “İslam Tarihinde Birarada Yaşama Tecrübesi (Asr-I Saadet Ve Endülüs Örneği)”. İstem 7/14 (Aralık 2009), 41-59.

Berberoğlu, Tülay. "Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Selçuklu Devlet Felsefesindeki Cihanşumul Yaşatma Anlayışına Etkisi". Harakani Dergisi 09/1 (Ocak 2014), 109-110.

Bozkurt, Veysel. “Küreselleşme: Kavram, Gelişim Ve Yaklaşımlar”. Küresellesmenin İnsani Yüzü. Ed. Veysel Bozkurt. İstanbul: Alfa Yayınları, (2000).19-25

Ceyhan, Çağla. “Sosyal Medyanın Tüketim Gücü”. Akademik Yaklaşımlar Dergisi 6/2 (Kış 2015), 221-226.

Dikkaya, Mehmet- Deniz, Fatih “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış” ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2006: C.2/3, 163-181.

Dülber, Hatice. Birlikte Yaşama Ahlakıyla İlgili Hz. Peygamber'in Hayatından Örnek Kural Ve Davranış Şekilleri. Konya: Timav Yayınları, 2017.

Erkal, Mustafa. İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, TDA Vakfı Yay., İstanbul 1994, S. 46.

Friedman, Thomas L. The Lexus And The Olive Tree Understanding Globalization. New York: Anchor Books, 2000.

Giddens, Anthony. Modernite Ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik Ve Toplum. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2010.

Heywood, Andrew. Küresel Siyaset, Çev.Nasuh Uslu - Hakuk Özdemir, Ankara, Liberte Yayınları, 2007.

İbiş, Tuğba. Çokkültürlülük Ve Kültürel Zekâ, Yeni Düşünceler, 2018; 10: 20-35.

Kala, Muhammed Enes. Zihnin Ontolojik Yapısı Ve Zihniyet Bağımlı Dilin “Ben” Ahlakı, Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 69, Yaz 2019, Ss. 169-184.

Kara, M. (2018). Dîvân-I Hikmet Sohbetleri. İçinde Z. Güngör (Ed.), Tasavvuf: Gönül Ve Ahlak

Kaya, Mustafa. Umrandan Uygarlığa Kültürden İrfana: CEMİL MERİÇ, Türk Dünyası Araştırmaları Kasım - Aralık 2020 TDA Cilt: 126 Sayı: 249 Sayfa: 397-408.

Keyman, E. Fuat, “Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler Ve Hegemonya”. Uluslararası İlişkiler 3/9 (Bahar 2006), 1-20.

Koray, Meryem. “Reel” Küreselleşme Veya Küreselleşmenin Realitesi”. Çalışma Ve Toplum Dergisi 2005/4 (2005), 11-46.

Korkmaz, Mehmet Ve Osmanoğlu, Cemil. “Küreselleşmenin Birey Ve Toplum Hayatına Etkileri Ve Din Eğitimi”, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (Ek Sayı 1) (2019). 951-967.

Mercan, Nuray. Çok Kültürlü Ortamlarda Kültürel Zekânın Kültürler Arası Duyarlılık İle İlişisine Yönelik Bir Araştırma, Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl: Ocak 2016 Cilt-Sayı: 9(1) Ss: 1-13.

Okay, Hakan. Bilişsel, Duygusal Ve Kültürel Zeka, Dünya Gazetesi, 11.01.2015.

Öner, Necati. Mantığın Ana İlkeleri Ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 1969, C. X V II S. 286.

Öner, Necati, (2005). “Zihniyet”, Prof. Dr. S. H. Bolay’ A Armağan Kitabı, Ankara, Gazi Kitapevi.

Öner, Necati. Zihniyet Farklılıkları Ve Kültür, Erdem, Cilt 1, Sayı 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1985, s.83-96.

Öngören, Reşat, “Mevlâna’nın Osmanlı’ya Etkileri”. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 16 (2007), 49-57.

Özkiraz, Ahmet. Sabri F. Ülgener’de Zihniyet Ve Geri Kalmışlık-Osmanlı’dan Günümüze Yapısal Bir Çözümleme, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:36 (Mart 2007)

Shahavatov, Özlem Ülker. Küreselleşme Sürecinde Vatandaşlık Ve Din. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Sinanoğlu, Ahmet Faruk. Toplumsal Yapının Oluşumu: Bilim, Din Ve Toplum Arasındaki İlişkiler, İlnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 4, Sayı 2, 2015, S. 213-220.

Şimşek, Osman. Türk Toplum Düşüncesine; Medeniyet, Kültür-Zihniyet-Sanayi Bağlamında Bütüncül Bir Yaklaşım, Hacettepe Türkiye Araştırmaları Yıl 2008, Sayı 8, 253 - 284.

Tepe, Harun. Bir Arada Yaşamın Kuralları: Bir Keşif Midir Yoksa Bir İcat Mı? C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi XI/1 - 2007, S.7-28.

Tuğrul, Belma ve Duran, Esra. (2003). Her Çocuk Başarılı Olmak İçin Bir Şansa Sahiptir: Zekanın Çok Boyutluluğu Çoklu Zeka Kuramı. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24.

Turhan, Mümtaz. Kültür Değişmeleri, Sosyal Psikolojik Bakımdan Bir Tetkik, İstanbul, 3.Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, No: 16, 1997.

Uludağ, Süleyman. “Marifet” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV, 2003), 28. cild, s: 54-56.

Ülgener, Sabri F., (1983). Zihniyet Aydınlar Ve İzm’ler –Denemeler Ve Araştırmalar, Ankara, Mayaş Yayınları.

Yeşil, Salih. “Kültürel Farklılıkların Yönetimi ve Alternatif Bir Strateji: Kültürel Zeka”. KMU İİBF Dergisi 11/16 (Haziran 2009), 100-131.

Yeşil, Salih. 21. Yüzyılın Küresel Örgütleri İçin Kültürel Zekâ. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(2) (2010)., 147 – 168.

Yıldız, Recep ve Demir, Sakine. "Milli Kimliğin Oluşumunda Zihniyet". Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / 8, Haziran 2015.

Yılmaz, Macid. Sosyal Ve Siyasi Strateji Olarak Birlikte Yaşamın Arka Planı Medeniyet Ve Birlikte Yaşama Kültürü. Konya: Timav, 2017: 229-235.